

А. В. КОСТЮК
СЦЕНА, КІН, СВІТЛО РАМПИ...

В українській літературній мові згадані слова-поняття виступають синонімами.

Слово *сцена*, як свідчать словники, прийшло в мови європейських народів із грецької через латинську. Його вживав І. П. Котляревський. Користувався ним і Т. Г. Шевченко.

У сучасній театральній термінології слово *сцена* набуло кількох значень. Так, сценою називають спеціальну площадку, підвищену над підлогою, землею, на якій відбуваються концерти, вистави і т. ін.: «Я не раз виходила *на сцену* з розпачем в душі і зо страхом» (Леся Українка); «*На сцені* — Настя в селянському вбранні — співає під акомпанемент соло» (С. Васильченко); «Я тільки раз його [Кропивницького. — А. К.] *на сцені* бачив — Титана, що зламали вже літа, — Та молодим в очах він вироста, Бо я таким в душі його відзначив» (М. Рильський).

Спостерігається вживання слова *сцена* і в узагальненому, розширеному значенні: *сценою* часто називають театр, театральне мистецтво, театральну діяльність взагалі. Пор.: «— І чого тебе весь час до артистів тягне? — здивувався дядько Стратон. — Ой, люблю *сцену*, як своє життя, — зітхнув Федоренко» (М. Стельмах).

Разом з тим слово *сцена* може використовуватися у звуженому значенні, позначаючи частини дії, акту театральної п'єси або навіть окремий епізод, відображений у драматичному творі. Напр.: «Якщо будуть ставить [драму], то я думаю внести одну поправку: чи не краще випустити зовсім *сцену* Люби з Крицьким в першому акті» (Леся Українка); «Ніби уявки бачу *сцену* з Фауста» (І. Нечуй-Левицький). У функції театральних термінів досить поширені словосполучення *німа сцена*, *масова сцена*, що також означають окремі епізоди, зображені в п'єсі, напр.: «Велике значення надається [у п'єсі О. Корнійчука «Пам'ять серця». — А. К.] паузам, *німим сценам*» (Спогади про О. Корнійчука); «Видатні митці українського театру дуже великого значення надавали *масовим сценам*» (Зб. «Українські народні танці»).

З часом це слово почало вживатися й поза театральним життям. У сучасній загальнонародній українській мові сценою називають окрему подію, життєвий факт, епізод. Напр.: «На екранах — *сцени* з життя Леніна, його портрети, цитати з його творів» (В. Еллан); «Валерик теж вважав, що односельці карають отамана по заслугі, але сама *сцена* розправи викликала у нього жах і обриду» (О. Гончар). З другого боку, слово *сцена* може вживатися на позначення гострої розмови й сварки, напр.: «О. Артемій, сидячи коло вікна, бачив ту *сцену* і чув ту погану лайку» (І. Нечуй-Левицький); «Ходив у парламент і був свідком дуже бурхливої *сцени*» (М. Коцюбинський); Вгнав у підлогу капрал крок: «Без зайвих балачок. Без зайвих *сцен*. Не псуйте кров...» (М. Бажан). Вихід слова *сцена* за межі театального мистецтва пов'язаний з його вживанням і в таких значеннях, як «сфера, певне поле діяльності», напр.: «Кожний новий капітал при своїй першій появі *на сцені*, тобто на товарному, робочому або грошовому ринку завжди виступає у вигляді грошей...» (Маркс. Капітал. — 1959. — Т. 1, кн. 1. — С. 149); «передній план», напр.: «Де не вистачає точного поняття, там виступає *на сцену* поетичний образ» (О. Потєбня).

Слово *сцена* входить у стійкі словосполучення: *сходити зі сцени* (залишити яку-небудь діяльність, «зникати»), *не сходитьи зі сцени* (продовжувати виставлятися в театрі, продовжувати діяльність у якій-небудь сфері, *влаштувати сцену* («посваритися з ким-небудь, зажадати від кого-небудь пояснення, виражаючи своє невдоволення») і т. ін. Пор.: «Коли так, нам залишається тільки зійти з сцени, — сказав Фесенко»; «П'єси [Г. Квітки-Основ'яненка. — А. К.] не сходять зі сцени театрів і в наші дні» (Мистецтво).

Слово *авансцена* (з фр. *avant-scène* — передня сцена) означає «відкриту частину театральної сцени, що трохи висунута наперед», пор.: «На *авансцені* видно від правої куліси до лівої штреку залізної дороги» (І. Франко); «Він [Федя] робить кілька кроків на *авансцену*» (Д. Ткач). Можливе переносне вживання цієї лексеми у значенні «передній план, чільне місце», напр.: «Російська революція тільки-тільки починала розвиватися, коли всю політичну *авансцену* займали ліберальні буржуа» (В. І. Ленін. Перша перемога революції. — Вибр. твори, 1972. —

Т. 12. — С. 24—31). Термінологічне значення має і слово *мізансцена* (з фр. *miseenscène* — постановка на сцені). Воно означає в театральній термінології «розташування акторів на сцені в окремі моменти вистави». Пор.: «Визначаючи *мізансцену*, Марко Лукич [Кропивницький. — А. К.] завжди враховував розв'язання даної сцени в психологічних взаєминах та її сценічний вираз» (М. Кропивницький); «Окремі *мізансцени* здаються штучними, нарочитими, невинуватими» (Мистецтво). Тільки вузько спеціальну функцію виконують терміни *ар'єрсцена* (з фр. *arrière* — ззаду і *сцена*) — «задня частина сцени», *просценіум* (лат. *proscenium*) — «передня частина сцени, розташована перед порталом і трохи висунута в зал; у давньогрецькому театрі — майданчик для гри акторів перед будинком сцени».

Протягом XIX — початку XX ст. у значенні театрального терміна, близькому до слова *сцена*, активізувалася давня народна назва *кін* (пор. давньоруське *конь* «межа, початок, кінець»; укр. *кін* «партія гри, кулька, місце гри, місце страти» і т. ін.; блр. *кон* «окреслене місце, партія гри»). Термінологічне вживання цього слова підтримувалося здавна відомим народній мові значенням «місце гри». Пор. уживання його в творах українських письменників різної доби: «Щепкін вимагав, щоб актор був *на кону* живою особою» (І. Тобілевич); «Ясній зорі українського *кону*, високоталановитій Марії Костянтинівні Заньковецькій» (Панас Мирний); «Передо мною через залу, *на кону*, в світлі рампи стояла Наталка Полтавка в стрічках і кіснику» (Ю. Смолич). Слово *кін* використовується переважно в художньо-белетристичному стилі з певними стилістичними настановами, напр.: «А з валу тріщать кулемети. Гармати фугасними б'ють, На *кін* перемоги і смерті Червоні дивізії йдуть» (С. Крижанівський).

На позначення спеціальної площадки, підвищеної над підлогою, на якій відбуваються показ театральних вистав, виступи артистів, вживається також словосполучення *театральні підмостки*, напр.: «Максим пропхався наперед до *підмостків*, на яких вже стояли молоді виконавці» (П. Кочура). Поряд з лексемою *підмостки* зрідка використовується й слово *підмостя*, що має переважно розмовний характер, напр.: «Відзвучала пісня, подалися зі сцени дівчата, і вже піднявся на *підмостя* високий хлопець» (І. Цюпа).

Театральними підмостками також називають театр, театральну діяльність взагалі. Пор.: «Запозичуючи з народної практики, вертепна драма культивує *на театральних підмостках* такі форми, як хорівий і сольний спів, ансамбль, танець» (Українська класична опера).

У спеціальній літературі, у мові масової інформації зі значенням «сцена» або «театр» подекуди вживається слово *рампа* (у сполученні «в світлі рампи» — на сцені). Первісне значення цього слова (з фр. *rampe* — схил) — «апаратура для освітлення авансцени знизу», яка подає пучок світлових променів на сцену під певним кутом. Розширення первісного значення слова *рампа* було зумовлене перенесенням цієї назви з позначення спеціальної апаратури на освітлюване нею місце. «Після серйозної дружньої роботи автора і колективу, в процесі якої п'єса зазнала істотної переробки, «Загибель ескадри» вперше побачить *світло рампи*» (А. Бучма); «Вперше побачить *світло рампи* відомий роман О. Гончара «Прапорonosці» (Вечірній Київ).

Сценою у цирку є *арена* — «майданчик всередині цирку для виступу артистів». Пор.: «*На арені* починався новий відділ програми» (Ю. Яновський). Первісне значення цього слова (лат. *arena* — букв. — пісок) — «майданчик, посипаний піском у давньоримському амфітеатрі, де відбувалися бої гладіаторів».

Розширення значення слова *арена* зумовило вживання його подібно до слова *сцена* в переносному значенні — «поле діяльності». Пор.: «Поява *на історичній арені* людини нового типу, радянської людини — один з головних, вирішальних результатів Великої Жовтневої соціалістичної революції» (Мистецтво); «Іноді цілі райони світу обагряться кров'ю, ставали *ареною* воєнних подій, які забрали життя мільйонів людей» (Комуніст України).

Отже, на позначення спеціального місця для виступів артистів, учасників самодіяльності і т. ін. вживається цілий ряд термінологічних назв: *сцена*, *театральні підмостки*, *кін*, *рампа*, *арена*, що становлять синонімічне гніздо з домінантою *сцена* у першому його значенні. Кожне з цих слів відрізняється певними значенневими і стилістичними відтінками, а отже, і сферою вживання і в своєму функціонуванні виходить за межі сфери театального життя.